Еміграція галицьких селян у Російську імперію в кінці XIX ст.

Трудова еміграція галицького селянства бере свій початок у 70-х роках XIX ст. Її напрями і масштаби постійно змінювалися, будучи обумовленими тими чи іншими причинами.

На кінець XIX ст. своїми особливостями виділяється еміграція селянства Східної Галичини на територію Російської держави. З огляду на існування австро-російської конвенції «Про взаємну видачу дезертирів і безпаспортних» від 5 червня 1815 р. і додаткових статей до неї від 15(27) червня 1822 р. вона мала таємний, недозволений характер. Здійснюючись безперервно протягом другої половини XIX ст., еміграція досягла свого апогею в 90-х роках.
Власне у 1892 р. з «благословенного цісарського краю» за три осінніх місяці емігрували понад 6 тис. чол. Всупереч цим фактам апологети австрійських порядків і далі писали про «батьківську турботу цісаря» за долю селянства Галичини, намагаючись пояснити еміграцію галицьких селян в Росію схильністю останніх до «мандрів», інтригами москвофільської партії, агітацією російських прикордонних властей тощо. У дійсності ж таємна еміграція селян у сусідню державу була переконливим свідченням дедалі зростаючого незадоволення населення суспільно-політичною системою, прагнення галицьких українців до возз'єднання з рідним народом в єдиній сім'ї. Це явище недостатньо висвітлене у історіографії і досі.

Напівколоніальний статус Галичини в системі Австро-Угорської імперії з особливою силою позначився на становищі селянських мас. У винятково складних умовах опинилося селянство Галицького Поділля. Звідси в кінці XIX ст. йшов основний потік емігрантів на територію Російської імперії, що було зумовлено небувалим земельним голодом, численними феодально-кріпосницькими пережитками, майже повного відсутністю промисловості.

Эмиграция галицких крестьян в Российскую империю в конце XIX века

Трудовая эмиграция крестьянства берет свое начало в 70-х годах XIX века. Ее направления и масштабы постоянно менялись, будучи обусловленными тем или иными причинами.

К концу XIX века своими особенностями выделяется эмиграция крестьянства Восточной Галиции на территорию Российского государства. Учитывая существование австро-российской конвенции «О взаимной выдаче дезертиров и беспаспортных» от 5 июня 1815, и дополнительных статей к ней от 15 (27) июня 1822 она имела тайный запрещенный характер. Осуществляясь непрерывно в течение второй половины XIX века, эмиграция достигла своего апогея в 90-х годах. Собственно, в 1892, с «благословенного цисарского края» за три осенних месяца эмигрировали более 6 тыс. чел. Вопреки этим фактам, апологеты австрийских порядков, и дальше писали о «родительской заботе императора» за судьбу крестьянства Галичины, пытаясь объяснить эмиграцию галицких крестьян в Россию, склонностью последних к «странствиям», интригами москвофильской партии, агитацией российских пограничных властей и тому подобное. В действительности же, тайная эмиграция крестьян в соседнее государство была убедительным свидетельством все возрастающего недовольства населения общественно-политической системой, стремление галицких украинцев к воссоединению с родным народом в единой семье. Это явление недостаточно освещено в историографии до сих пор.

Полуколониальный статус Галичины в системе Австро-Венгерской империи, с особой силой сказался на положении крестьянских масс. В исключительно сложных условиях оказалось крестьянство Галицкого Подолья. Отсюда в конце XIX века шел основной поток эмигрантов на территорию Российской империи, что было обусловлено небывалым земельным голодом, многочисленными феодально-крепостническими пережитками, почти полного отсутствия промышленности.

На кінець XIX ст. середня площа земельного наділу на Поділлі була найнижчою у Східній Галичині і становила 3,58 морги. Морг — одиниця виміру площі, яка дорівнювала 0,57 га. Разом з тим невелика купка польських магнатів володіла тут майже половиною всіх земельних угідь. У Тернопільському судовому округу 353 великих землевласники мали у своєму розпорядженні 495 996 моргів орної землі, решта населення — 690 467 моргів. Необмеженими володарями цієї прикордонної з Росією території були магнати Дзєдушицькі, Голуховські, Боваровські, Абрагамовичі та інші представники найконсервативнішого крила польської реакції в Галичині.

Позбавлений можливості утримувати себе і сім'ю господарюванням на невеличкому клаптику землі, селянин змушений був іти в кабалу до поміщиків і куркулів. Останні, використовуючи в своїх інтересах величезний надлишок робочих рук, жорстоко визискували сільських пролетарів. Так, на Збаражчині в 1892 р. в поміщицьких маєтках збирання озимини закінчилося протягом 3—4 днів, і на кожного заробітчанина припало лише по 14—17 снопів збіжжя. У Скалатському повіті селяни змушені були працювати на панських ланах за 15 снопів. У вільні від польових робіт місяці вони заробляли від 15 до 20 крейцерів на день. Як повідомляли у Галицьке намісництво польські чиновники, «...кілька літ в часі жнив навіть кількаморгові господарі, лишаючи своє збіжжя на пні, спішать з домівниками на лан на заробіток, з чого виходить, що економ числить на 300, а являється рано на лани 600—700 робітників». До зростання зубожіння широких верств селянства на Поділлі «...певною мірою причинилася пануюча періодично протягом десяти років посуха, внаслідок якої чотири роки підряд були неврожайними». У такому становищі селянинові, за словами І. Франка, «не лишається нічого іншого, як або па місці гинути з голоду і нужди, або йти світ за очі з надією на кращу долю або й без надії».

Голодні, принижені, гнані безробіттям галицькі селяни з Поділля єдиний порятунок бачили в

К концу XIX века, средний размер земельного надела на Подолье, был самым низким в Восточной Галиции, и составила 3,58 морги. Морг, это - единица измерения площади, равная 0,57 гектара. Вместе с тем небольшая кучка польских магнатов владела здесь почти половиной всех земельных угодий. В Тернопольском судебном округа 353 крупные землевладельцы располагали 495 996 моргов пахотной земли, остальное население, - 690 467 моргов. Неограниченными обладателями этой приграничной с Россией территории были магнаты Дзедушицкие, Голуховские, Боваровськие, Абрагамовичи и другие представители консервативного крыла польской реакции в Галичине.

Лишенный возможности содержать себя и семью, ведением хозяйства на небольшом клочке земли, крестьянин вынужден был идти в кабалу к помещикам и кулакам. Последние, используя в своих интересах огромный избыток рабочих рук, жестоко эксплуатировали сельских пролетариев. Так, на Збаражчине в 1892 году, в помещичьих имениях, сбор озимых закончился в течение 3-4 дней, и на каждого работника пришлось лишь по 14-17 снопов зерна. В Скалатском уезде крестьяне вынуждены были работать на барских полях за 15 снопов. В свободные от полевых работ месяца они зарабатывали от 15 до 20 крейцеров в день. Как сообщали в Галицкое наместничество польские чиновники, «...несколько лет во время жатвы даже несколькоморговые хозяева, оставляя свой хлеб на корню, спешат с домочадцамы на поле на заработок, из чего следует, что эконом числит на 300, а является рано на поля 600-700 рабочих». К росту обнищания широких слоев крестьянства на Подолье, «...в определенной степени случилась господствующая периодически в течение десяти лет засуха, в результате которой четыре года подряд были неурожайными». В таком положении крестьянину, по словам Ивана Франко, «не остается ничего другого, как или па месте погибать от голода и нужды, или идти, куда глаза глядят с надеждой на лучшую судьбу или без надежды».

Голодные, униженные, гонимые безработицей, галицкие крестьяне из Подолья единственное спасение видели в эмиграции. Преодолевая

еміграції. Долаючи опір місцевих властей, вони дедалі частіше таємно переходили на територію Російської держави. У 80-х роках цьому сприяла і внутрішня політика Російського царизму, який штучно створив потребу в робочих руках у прикордонних з Австро-Угорщиною місцевостях.

Ставши на шлях переслідування євреїв, яких тільки на території Подільської губернії проживало 350 тис. чол., цар Олександр III санкціонував цілий ряд актів антисемітського спрямування. Законом від 3 травня 1882 р. євреї позбавлялися прав мати землю, жити й працювати в сільській місцевості, займатися землеробством. Це змусило єврейську бідноту масово емігрувати за кордон. Репресивні заходи у зв'язку з погіршенням відносин між Росією і Німеччиною вживалися царизмом і відносно німецьких колоністів на Поділлі й Волині. Згідно з царськими указами 80-х рр. усі іноземці втрачали право на придбання земельної власності і були змушені продати свої маєтки.

Під впливом такого роду подій серед сільського населення Східної Галичини розповсюджувалися чутки, нібито російський цар, вигнавши німецьких колоністів і забравши у них землю, «...казав на їх місце запросити людей з Галичини». Поширювалася також легенда, що, мовляв, наступник австрійського престолу архікнязь Рудольф не помер, російський цар йому «...дав шмат пустої землі і він закликає (галичан) до себе на службу».

Хапаючись за подібного роду розповіді, як утопаючий за соломинку, вбачаючи в них єдину можливість здобути землю, селяни кидали своє нехитре господарство і тікали туди, де їм обіцяли «...по 10 моргів поля, пару худоби і 6 літ не сплачувати податки».

сопротивление местных властей, они все чаще тайно переходили на территорию Российской империи. В 80-х годах этому способствовала и внутренняя политика Российского царизма, который искусственно создал потребность в рабочих руках в пограничных с Австро-Венгрией местностях.

Став на путь преследования евреев, которых только на территории Подольской губернии проживало 350 тыс. чел., царь Александр третий санкционировал целый ряд актов антисемитского толка. Законом от 3 мая 1882, евреи лишались прав иметь землю, жить и работать в сельской местности, заниматься земледелием. Это заставило еврейскую бедноту массово эмигрировать за границу. Репрессивные меры, в связи с ухудшением отношений между Россией и Германией, принимались царизмом и относительно немецких колонистов на Подолье и Волыни. Согласно царских указов 80-х годов, все иностранцы теряли право на приобретение земельной собственности и были вынуждены продать свои имения.

Под влиянием такого рода событий, среди сельского населения Восточной Галиции распространялись слухи, что русский царь, изгнав немецких колонистов и забрав у них землю, «... говорил на их место пригласить людей из Галичины». Распространялась также легенда, что мол, преемник австрийского престола архикнязь Рудольф не умер, российский царь ему «...дал кусок пустой земли, и он призывает (галичан) к себе на службу».

Хватаясь за подобного рода рассказы, как утопающий за соломинку, видя в них единственную возможность получить землю, крестьяне бросали свое нехитрое хозяйство и бежали туда, где им обещали «...по 10 моргов поля, пару скота и 6 лет не платить налоги».

Вже в 1885 р. міністерство внутрішніх справ Австро-Угорщини висловило своє незадоволення зростаючим переселенням галицьких селян в Росію і рекомендувало місцевим властям вжити суворих заходів щодо емігрантів. Віденська урядова преса

Уже в 1885 году, министерство внутренних дел Австро-Венгрии выразило свое недовольство растущим переселением галицких крестьян в Россию и рекомендовало местным властям принять строгие меры до эмигрантов. Венская правительственная

інформувала в той час про таємну еміграцію в Росію з Кам'янецького, Бродівського, Сокальського повітів. З блюзнірським закликом до селян «...закуповувати землю в польських дідичів», а не емігрувати виступила романчуківська «Батьківщина». Восени 1886 р. підбурювані різного роду розповідями селяни-подоляни масово почали звертатися в повітові староства з вимогами видати документи для переселення в Росію. Не знайшовши підтримки від місцевих властей, вони емігрували таємно. Занепокоєння намісництва і дирекції поліції викликала в 1886 р. діяльність в Збаразькому повіті Івана Шнудера, Івана Гусака, в Тернопільському — Михайла Книша, які, за даними місцевих поліцейських комісаріатів, намагалися емігрувати самі і підбурювали до еміграції населення.

Щоб припинити переселення за кордон, поліція вдалася до репресій. У травні 1887 р. був заарештований Іван Гусак. Йому інкримінували, що він не тільки агітував переходити російський кордон, а й при цьому «...висловлювався злочинним способом про особу найяснішого пана, а також про місцеві державні й політичні порядки». Однак судовий фарс, розіграний Тернопільським окружним судом, зазнав повного провалу і І. Гусака було звільнено.

В наступні роки таємна еміграція селян в Росію продовжувала наростати, охоплюючи дедалі більше прикордонних повітів. На жаль, відсутність даних не дає можливості точно встановити чисельність переселенців. Однак правомірно вважати, що вона була досить великою, якщо зважити, що відлуння еміграційного руху на Поділлі докотилося до Західної Галичини. Так, на вимогу рескрипту президії Галицького намісництва повітовий староста з Бохні повідомляв, що в 1888 р. для тимчасового від'їзду в Росію було видано 490 паспортів, в 1889 - 412, в 1890 - 350. Частина емігрантів назад не повернулася.

Силкуючись стримати еміграційний потік, розсилаючи на місця різного роду рескрипти, виділ

пресса, информировала в то время о тайной эмиграции в Россию из Каменецкого, Бродовского, Сокальского уездов. С кощунственным призывом к крестьянам, «...закупать землю в польских помещиков», а не эмигрировать, выступила романчуковская «Батькивщина». Осенью 1886, подстрекаемые разного рода рассказами селяне-подоляне, массово начали обращаться в уездные старосты, с требованиями выдать документы для переселения в Россию. Не найдя поддержки от местных властей, они эмигрировали в тайне. Беспокойство наместничества и дирекции полиции, вызвала в 1886 г. деятельность в Збаражском уезде Ивана Шнудера, Ивана Гусака, в Тернопольском - Михаила Кныша, которые, по данным местных полицейских комиссариатов, пытались эмигрировать сами и подбуривали к эмиграции населения.

Чтобы прекратить переселение за границу, полиция прибегла к репрессиям. В мае 1887 г. был арестован Иван Гусак. Ему инкриминировали, что он не только агитировал переходить границу, но и при этом, «...высказывался преступным способом о личности государя, а также о местных государственных и политических порядках». Однако судебный фарс, разыгранный Тернопольским окружным судом, потерпел полный провал, и Иван Гусак был освобожден.

В последующие годы тайная эмиграция крестьян в Россию продолжала нарастать, охватывая все больше приграничных уездов. К сожалению, отсутствие данных не позволяет точно установить численность переселенцев. Однако правомерно считать, что она была достаточно большой, если учесть, что эхо эмиграционного движения на Подолье докатилось до Западной Галиции. Так, по требованию рескрипта президиума Галицкого наместничества уездный староста с Бохни сообщал, что в 1888 году, для временного отъезда в Россию было выдано 490 паспортов, в 1889 году, - 412, в 1890 году, - 350. Часть эмигрантов обратно не вернулась.

Пытаясь сдержать эмиграционный поток, рассылая на места разного рода рескрипты, отдел краевой, все чаще потребовал от уездных отделов,

крайовий все частіше почав вимагати від повітових виділів покласти край подібного роду явищам, будь-яким чином припинити діяльність агітаторів. Подібну позицію, але вже по відношенню до намісництва, займав і віденський уряд. У 1891 р. міністр внутрішніх справ у цілому ряді листів до намісника графа К. Бадені звертав увагу останнього на ряд публікацій в російських газетах, в яких вказувалося на постійне збільшення еміграції галицького населення в Росію. Особливе його занепокоєння викликав факт, що «еміграційна гарячка» охопила не тільки прикордонні повіти, але й віддалені населені пункти, такі як Станіслав, Дрогобич, Самбір.

Нова хвиля таємного переселення українських селян Східної Галичини в Росію розпочалася в серпні 1892 р. Приводом до цього послужило чергове обмеження царським урядом прав німецьких колоністів на території Волинської губернії і поширення в прикордонних повітах Галичини розповідей про роздачу селянам залишених іноземцями угідь. Однак слід відзначити, що загалом восени 1892 р. становище в Російській імперії не дуже сприяло еміграції. Так, величезні її простори, в тому числі й Правобережної України, були охоплені епідемією холери. Тому галицькі селяни «...воліли топитися в Збручі, ніж залишатися на місці».

Еміграція почалася із Збаразького повіту, звідки в ніч з 3 на 4 серпня 25 жителів села Шили таємно перейшли через кордон в Росію. Вже через тиждень залишили повіт понад 1500 селян. Незабаром про події на Збаражчині заговорило все Поділля. З вуст в уста передавалися слова капітана російських прикордонних військ, який, звертаючись до емігрантів, сказав: «Хочете позбутися панування ляхів і лихварів, то кидайте все і ходіть до нас. Поступово еміграційна «гарячка» перекинулася в Скалатський, Золочівський, Тернопільський та інші повіти.

Усе це викликало замішання в урядових колах і в стані польської реакції в Галичині. Виступаючи при відкритті чергової сесії крайового сейму,

положить конец подобного рода явлениям, каким-либо образом прекратить деятельность агитаторов. Подобную позицию, но уже по отношению к наместничеству, занимало и венское правительство. В 1891 году, министр внутренних дел, в целом ряде писем, к наместнику графа Бадене, обращал внимание последнего на ряд публикаций в российских газетах, в которых указывалось, на постоянное увеличение эмиграции галицкого населения в Россию. Особое беспокойство вызвал факт, что «эмиграционная лихорадка» охватила не только пограничные уезды, но и отдаленные населенные пункты, такие как Станислав, Дрогобыч, Самбор.

Новая волна тайного переселения украинских крестьян Восточной Галиции в Россию, началась в августе 1892 года. Поводом к этому, послужило очередное ограничение царским правительством прав немецких колонистов на территории Волынской губернии, и распространение в приграничных уездах Галичины́ рассказов, о раздаче крестьянам, оставленных иностранцами угодий. Однако следует отметить, что в целом, осенью 1892 года, положение в Российской империи не очень способствовало эмиграции. Так, огромные ее просторы, в том числе и Правобережной Украины, были охвачены эпидемией холеры. Поэтому галицкие крестьяне «... волели топиться в Збруче, чем оставаться на месте».

Эмиграция началась с Збаражского уезда. Откуда, в ночь с 3 на 4 августа, 25 жителей села Шили тайно перешли через границу в Россию. Уже через неделю оставили уезд более 1500 крестьян. Вскоре о событиях на Збаражчине, заговорило все Подолье. Из уст в уста передавались слова капитана российских погранвойск, который, обращаясь к эмигрантам, сказал, «Хотите избавиться господство поляков и ростовщиков, то бросайте все и ходите к нам». Постепенно эмиграционная «лихорадка» перекинулась в Скалатский, Золочевский, Тернопольский и другие уезды.

Все это вызвало замешательство в правительственных кругах, и в стане польской реакции в Галичине. Выступая при открытии очередной сессии краевого сейма, наместник Бадене

намісник К. Бадені під тиском громадськості заявив, що однією з причин еміграції є тяжке матеріальне становище селян. Разом з тим на вимогу комісара Підволочиського відділу поліції ним було санкціоновано репресії проти втікачів. Ще напередодні сесії сейму для з'ясування стану еміграції виділ крайовий делегував до Підволочиська графа Лося і ще кількох чиновників. Разом з ними туди прибув батальйон піхоти з Тернополя. Поліція посилила також репресії проти так званих агітаторів. По всій Галичині прокотилася хвиля еміграційних судових процесів. Іван Франко в той час писав: «Юридично беручи, в тих повітах на протяг часу 3—4 тижнів фактично завішено конституцію і заведено стан облоги по всій формі».

Незважаючи на заходи уряду, еміграційний рух продовжував наростати. За станом на 29 серпня із Збаразького повіту емігрували 2098 чол., а вже 2 вересня їх число досягло 2471 чол..

Відлуння еміграції в прикордонні докотилося до Бродівського та Перемишлянського повітів. Поодинокі випадки таємного переселення мали місце в Раві, Жовкві та інших містах. Вже на початку вересня 1892 р. величезна маса емігрантів перебувала в російських прикордонних місцевостях. Як повідомляла петербурзька газета «Свет» на 8 вересня тільки в Кременці їх було 1200 чол., понад 4000 — в Кам'янці Подільському. Справжніми колоніями емігрантів стали міста Ямпіль, Старокостянтинів, Вишневець.

З огляду на становище, яке склалося в Подільській і Волинській губерніях у зв'язку з масовим напливом галицьких утікачів, перед складною проблемою опинився і російський уряд, позиція якого на початковому етапі «еміграційної гарячки» 1892 р. була двоїстою. З одного боку, російські прикордонники не чинили перешкод галицьким утікачам, з іншого,— ніяких офіційних вказівок з Петербурга щодо переселенців не було. У зв'язку з цим газета «Подольские губернские ведомости» за період із серпня і до кінця 1892 р. не

под давлением общественности заявил, что одной из причин эмиграции является тяжелое материальное положение крестьян. Вместе с тем по требованию комиссара Подволочисского отдела полиции, ним было санкционировано репрессии против крестьян. Еще накануне сессии сейма, для выяснения состояния эмиграции, краевое отделение делегировало в Подволочиск графа Лося и еще нескольких чиновников. Вместе с ними туда прибыл батальон пехоты из Тернополя. Полиция усилила также, репрессии, против так называемых агитаторов. По всей Галичине прокатилась волна эмиграционных судебных процессов. Иван Франко в то время писал, «Юридически, в тех уездах на протяжение времени 3-4 недель фактически завешено конституцию и принято осадное положение по всей форме».

Несмотря на меры правительства, эмиграционное движение продолжало нарастать. По состоянию на 29 августа, из Збаражского уезда эмигрировали 2098 чел., а уже 2 сентября, их число достигло 2471 чел.

Эхо эмиграции в пограничье докатилось до Бродовского и Перемышлянского уездов. Единичные случаи тайного переселения, имели место в Рави, Жовкве, и других городах. Уже в начале сентября 1892 г., огромная масса эмигрантов находилась в российских приграничных местностях. Как сообщала петербургская газета «Свет», на 8 сентября, только в Кременце их было 1200 человек. Более 4000, - в Каменце-Подольском. Настоящими колониями эмигрантов стали города Ямполь, Староконстантинов, Вишневец.

Учитывая положение, которое сложилось в Подольской и Волынской губерниях, в связи с массовым наплывом галицких беглецов, перед сложной проблемой оказался и российское правительство, позиция которого на начальном этапе «эмиграцийной горячки» 1892 была двойственной. С одной стороны, российские пограничники не чинили препятствий галицким беглецам, с другой, - никаких официальных указаний из Петербурга по переселенцев не было. В связи с этим, газета «Подольские губернские ведомости», за период с

опублікувала жодного повідомлення, пов'язаного з галицькими іммігрантами. Майже аналогічну позицію займала і урядова газета «Правительственный вестник», яка обмежувалася тільки передруками із закордонних газет. Ймовірно, що російський уряд, не маючи наміру погіршувати і без того складні відносини з Австро-Угорщиною, вирішив обійти це явище мовчанкою. Зовсім інакше до цього ставилася українська й російська громадськість. Ось що писала про еміграцію одна з харківських газет: «В питанню, як Росія має трактувати еміграцію, двох гадок бути не може. Емігруючі галичани дуже близькі наші браття: не тільки по племені, але й по «вірі» вони такі ж «русские» як і ми, для того повинні ми заявити їм найживіше сочувство».

Не маючи чітко визначеної позиції, як поступати з такою масою емігрантів, російські прикордонні власті запропонували їм «...шукати заробітку або служби», а тим переселенцям, які виявили бажання повернутися на батьківщину, пообіцяли «доставити до кордону». Опинившись у скрутному становищі, не маючи ніяких засобів до життя, частина втікачів почала реемігрувати в Австро-Угорщину.

У другій половині вересня, коли галицькі урядові кола вважали, що еміграцію вдалося приборкати, вона з новою силою вибухнула в Гусятинському, Тернопільському, Борщівському, Заліщицькому, Сокальському повітах. Про заворушення серед селянства в зв'язку з еміграцією інформували виділ крайовий старости Чортківського, Підгаєцького, Бучацького повітів.

Оскільки охорона австро-російського кордону в Галичині була посилена військами і жандармерією, потік переселенців хлинув в інших напрямах. 11 жовтня прикордонну полосу в районі Онута і Новоселиці, що на Буковині, з Борщівського повіту перейшли 400 селян, 29 жовтня їх число досягло 1424 чол. Серед утікачів було чимало військовозобов'язаних, що змусило Галицьке намісництво додатково направити в цей повіт 24 жандарми. Велика кількість піхоти та драгунів

августа и до конца 1892 не опубликовала ни одного сообщения, связанного с галицкими иммигрантами. Почти аналогичную позицию занимала и правительственная газета «Правительственный вестник», которая ограничивалась только перепечатками из зарубежных газет. Вероятно, что российское правительство, не собираясь ухудшать и без того сложные отношения с Австро-Венгрией, решил обойти это явление молчанием. Совсем иначе к этому относилась украинская и российская общественность. Вот что писала об эмиграции одна из харьковских газет. «К вопросу, как Россия должна трактовать эмиграцию, двух мнений быть не может. Эмигрирующие галичане очень близкие наши братья, не только по племени, но и по «вере» они такие же «русские» как и мы, для того должны мы заявить им найживейшее сочувствие».
Не имея четко определенной позиции, как поступать с такой массой эмигрантов, российские пограничные власти предложили им, «...искать заработка или службы», а тем переселенцам, которые изъявили желание вернуться на родину, пообещали «доставить к границе». Оказавшись в затруднительном положении, не имея никаких средств к жизни, часть беглецов начала реэмигрировать в Австро-Венгрию.

Во второй половине сентября, когда галицкие правительственные круги считали, что эмиграцию удалось обуздать, она с новой силой разразилась Гусятинском, Тернопольском, Борщевском, Залищицком, Сокольском уездах. О беспорядках среди крестьянства в связи с эмиграцией, информировали отделение краевые старосты Чертковского, Подгаецкого, Бучацкого уездов.

Поскольку охрана австро-российской границы в Галичине была усилена войсками и жандармерией, поток переселенцев хлынул в других направлениях. 11-го октября пограничную полосу в районе Онут и Новоселицы, что на Буковине, с Борщевского уезда перешли 400 крестьян, а 29 октября их число достигло 1424 человека. Среди беглецов было немало военнообязанных, что заставило Галицкое наместничество дополнительно направить в этот уезд 24 жандарма. Большое количество пехоты и драгун была снаряжено на границу с Россией Краевым

була споряджена на кордон з Росією Крайовим управлінням Буковини. Небувалих масштабів набрали репресії. Особливо лютувала польська шляхта, вимагаючи від намісництва застосувати проти емігруючих зброю. Не знайшовши виходу із становища, яке склалося, галицькі урядові кола почали шукати «жертовного козла», на якого можна було б перекласти всю відповідальність за «еміграційну епідемію». Під тиском реакції граф К. Бадені у всіх бідах звинуватив уніатське духовенство.
В позиції намісника реакційні кола побачили можливість для посилення нападок на українське селянство, звинувачуючи його в пияцтві, злодійстві та інших смертних гріхах. Зручну для реакції позицію зайняли і так звані «новоерівці» на чолі з Ю. Романчуком. В запиті, поданому на ім'я президента міністрів Австрії, вони однією з головних причин еміграції вважали «політичну агітацію».

Незважаючи на поліцейські заходи урядових кіл, еміграція галицьких селян в Росію продовжувалася до кінця 1892 р. Загалом, згідно із звітом президії намісництва, в 1892 р. з Поділля і суміжних з ним повітів залишилося в еміграції 6111 чол. Найбільша кількість селян перейшла на територію сусідньої держави із Збаразького (2314 чол.), Борщівського (1729 чол.), Скалатського (665 чол.) і Гусятинського (445 чол.) повітів. Серед емігрантів, як вказується в архівних документах, більшість була «...челядь скарбова, халупники, безхатні зарібники і кількаморгове мізерацтво». Правомірно вважати, що ці дані значно занижені в зв'язку з тим, що офіційні кола не були зацікавлені в об'єктивному висвітленні розмірів народного лиха.

В 1893 р. еміграційний рух на Поділлі продовжувався. Найбільш масові випадки переходу селян через кордон мали місце в той час в Заліщицькому та Збаразькому повітах. Не припинилася еміграція також із Скалатського та Борщівського повітів.

Такий перебіг справ змусив Габсбургів

управлением Буковины. Небывалых масштабов набрали репрессии. Особенно свирепствовала польская шляхта, требуя от наместничества, применить против эмигрирующих оружие. Не найдя выхода из создавшегося положения, галицкие правительственные круги начали искать «жертвенного козла», на которого можно было бы переложить всю ответственность за «эмиграционную эпидемию». Под давлением реакции, граф Бадене во всех бедах обвинил униатское духовенство.

В позиции наместника реакционные круги увидели возможность, для усиления нападок на украинское крестьянство, обвиняя его в пьянстве, воровстве и других смертных грехах. Удобную для реакции позицию, заняли и так называемые «новоэривцы» во главе с Романчуком. В запросе, поданном на имя президента министров Австрии, они одной из главных причин эмиграции считали «политическую агитацию».

Несмотря на полицейские мероприятия правительственных кругов, эмиграция галицких крестьян в Россию, продолжалась до конца 1892. Всего, согласно отчету президиума наместничества, в 1892, из Подолья и смежных с ним уездов, осталось в эмиграции 6111 чел. Наибольшее количество крестьян перешла на территорию соседнего государства с Збаражского, (2314 чел.), Борщевского, (1729 чел.), Скалатского, (665 чел.) и Гусятинского (445 чел.) уездов. Среди эмигрантов, как указывается в архивных документах, большинство было, «...челядь скарбовая, халупники, бездомные заробитчане и килькаморговое мизерацтво». Правомерно считать, что эти данные значительно занижены в связи с тем, что официальные круги не были заинтересованы в объективном освещении размеров народного бедствия.

В 1893 эмиграционное движение на Подолье продолжалось. Наиболее массовые случаи перехода крестьян через границу, имели место в то время в Залищицком и Збаражском уездах. Не прекратилась эмиграция также с Скалатского и Борщевского уездов.

звернутися по допомогу до Росії. Мабуть власне під тиском уряду Австро-Угорщини російський царизм вжив заходів щодо припинення еміграції з Галичини. В кінці лютого 1893 р. офіційні царські представники заявили, що російський уряд не має наміру роздавати «...ґрунтів емігруючим галицьким селянам» і дозволяє «переходити кордон тільки тим, які ідуть на заробітки і забезпечені паспортами». Водночас російські прикордонники одержали розпорядження діяти стосовно галицьких емігрантів у дусі австро-російської конвенції від 1815 р. На підставі цього документу селян-емігрантів затримували на кордоні і передавали австрійським властям як дезертирів і безпаспортних.

Жорстокими заходами двох капіталістичних хижаків еміграційний рух в прикордонних повітах Східної Галичини вдалося придушити. В кінці 1893 р. у галицьких газетах знову з'явилися повідомлення про наміри селян прикордонних з Росією повітів емігрувати за кордон, що свідчило про глибокі соціальні і національні корні галицької селянської еміграції в Росію.

Еміграційний рух селянства в кінці XIX ст. переконливо довів банкрутство аграрної політики австрійського уряду. Водночас еміграція галицьких селян в Росію стала яскравим протестом проти капіталістичної експлуатації, соціального і національного гноблення.

Такой ход дел заставил Габсбургов обратиться за помощью к России. Пожалуй, собственно под давлением правительства Австро-Венгрии, русский царизм принял меры по прекращению эмиграции из Галичины. В конце февраля 1893, официальные царские представители заявили, что российское правительство не собирается раздавать «...почвы эмигрирующим галицким крестьянам», и позволяет «переходить границу только тем, которые идут на заработки и обеспечены паспортами». В то же время, российские пограничники получили распоряжение, действовать в отношении галицких эмигрантов в духе австро-российской конвенции от 1815. На основании этого документа, крестьян-эмигрантов задерживали на границе и передавали австрийским властям как дезертиров и беспаспортных.

Жестокими мерами двух капиталистических хищников, эмиграционное движение в приграничных уездах Восточной Галиции удалось подавить. В конце 1893, в галицких газетах снова появились сообщения, о намерениях крестьян приграничных с Россией уездов эмигрировать за границу, что свидетельствовало о глубоких социальных и национальных корнях галицкой крестьянской эмиграции в Россию.

Эмиграционное движение крестьянства в конце XIX века, убедительно доказало банкротство аграрной политики австрийского правительства. В то же время, эмиграция галицких крестьян в Россию, стала ярким протестом против капиталистической эксплуатации, социального и национального угнетения.